

PROGRAMTEKST:

1 Er jeg født så vil jeg leve! > STOKKE BL.KOR

Egen konkurs i 1763. Foreldrenes konkurs og død to år senere. Bellman skriver da en livsbejaende vise!

Bellmans hovedverk i en meget stor produksjon heter FREDMANS EPISTLER.

Boken kom ut 5 år før hans død, og de første linjene lyder slik:

Sant va dä, ingen dricker! Drick käre Bröder!

Skåder glasenom på bordenom i krogenom! Betraktom stopenom på hyllomen inom Skadörrenom! Märker huru det glänsande tennstopet, som Cajsa Stina står där og håller, liksom talar til dig: «Hej, kära Sjä, fukta din aska!»

Og med disse klargjørende kommentarer på svensk ... fortsetter forestillingen på norsk!

På Bellmans tid - 1700-tallet - var Stockholm beryktet for sin trangboddhet, elendighet og stank. Sjøene var sterkt forurenset, vannforsyning og avløp lå side ved side. Så godt som hver eneste brønn var forurenset. Resultatet var selvsagt sykdom, epidemier og enormt høye dødstall. Seks av ti barn døde før 1 års alder. Bellmans mor lå i 21 barnefødsler, av de 14 levendefødte nådde fem voksen alder. Og Carl Michael var den eldste.

Stockholm hadde på Bellmans tid ca. 70 000 innbyggere og 700 brennevinskroer. Skulle man brukt samme forholdstall i lille Svelvik kommune ville det vært 65 brennevinskroer her! Jeg kjenner ikke tallet, men jeg vil anta at det ligger noe lavere...

Bellman kom fra en god embetsmannsfamilie, der man dyrket sang, musikk og poesi. Lille Carl Michael viste tidlig sine talenter, og han ble stimulert i hjemmet av privatlærere.

Men økonomisk eller matematisk talent hadde Bellman definitivt ikke. Han ble tidlig skaffet jobb i Riksbanken, men der slo de raskt fast at han ikke var i nærheten av selv de mest elementære regnekunnskaper. Som 23-åring hadde han opparbeidet seg en gjeld som tilsvarte flere årslønner. Han rømte fra kreditorene til han fikk fritt leide fra Kongen, han var nemlig dypt savnet i selskapslivet. I kjølvannet av hans misére gikk også faren konkurs, og familien rømte. Kort tid etter, i 1765, døde begge foreldrene.

Da, kjære publikum, da er det at Bellman skriver denne livsbejaende erklæring i viseform:

ER JEG FØDT SÅ VIL JEG LEVE!

PROGRAMTEKST:
2 La fela di danse! > ASBJØRN MEEN
Omstreiferen Fredman hyller spellemannen Fader Berg og
minner om sin høye status (i egne øyne): **Sankt Fredman!**

Året etter utgivelsen av FREDMANS EPISTLER kom oppfølgeren FREDMANS SANGER.

Men hvorfor FREDMAN? Kunne han ikke ha sagt BELLMAN?

Valget er nærmest en liten genistrek. Personen FREDMAN var nemlig en velkjent person i bybildet, han var Stockholms kanskje fremste byoriginal, en som hadde vært høyt på strå... og så gikk til grunne.

Johan Fredman var i utgangspunktet hoff-urmaker med en blomstrende virksomhet og formannskap i urmaker-lauget. Men brennevinet tok etterhvert overhånd, og han endte i fattiggrav i 1767. Da var også urmakerlaugets kasse helt tom.

Bellman presenterer Fredman slik:

«... **namnkunnig urmakare i Stockholm, utan ur, verkstad og förlag.**»

Det siste ordet er typisk for Bellman, det har nemlig to betydninger: **forlag** og **driftskapital**. Man kan trygt si at begge deler stort sett var fraværende både i Fredmans og Bellmans liv...

Kort tid etter Fredmans død begynner Bellman å skrive Epistlene. Han lar Fredman rusle rundt i byen og fortelle oss om det som skjer - ikke i går eller forgårs, men her og nå! Og det gjøres så levende at vi nærmest blir med i handlingen!

Epistler betyr brev, og Bellmans forbilde er faktisk hentet fra Bibelen, nemlig fra Paulus med sine brev til «den og den». Bellman slår fast: «**Slik Paulus skrev til efeserne og korinterne skriver jeg til øl-feserne og gutårinterne!**»

Men brev må jo adresseres, og det gjør også Bellman i sine Epistler, gjennom sitt poetiske talerør, Fredman. Her adresseres en epistel til Fader Berg, en dyktig spellemann, og Fredman er ubeskjeden nok til signere brevet med «**Sankt Fredman**».

SPILL OPP, FADER BERG!

LA FELA DI DANSE!

PROGRAMTEKST:

3 Liksom en hyrdinne > DE DAMENE

Ulla Winblad, den vakre nymf og prestinne i Bacchi tempel,
er invitert på landtur av Mollberg.

I begge bøker, FREDMANS EPISTLER og FREDMANS SANGER, er det personregistre, og der nevnes folk som har levet med sine rette navn. Ett unntak er det imidlertid:

Ulla Winblad er et pseudonym som damen brukte i sine glade dager sammen med Stockholms mer eller mindre ugifte menn.

Ulla blir utvilsomt hengt ut av Bellman, men også dyrket, slik han dyrket *alle* kvinner. Den første og antagelig fremste kvinnen i hans liv var moren, som han omtaler i varme ordelag.

Han etterlot seg noen ganske få biografiske notater. Der gir han uttrykk for sin sterke fascinasjon av kvinner:

«Himmel! - ethvert fruentimmer, enten hun er vakker som en engel, eller stygg som Mutter Nyman, kan befale meg å kysse deres fotspor.»

Et lite spørsmål til de tilstedeværende herrer: «Når kysset du din kjærestes fotspor sist ?

I denne epistel forteller Fredman at Ulla er invitert på landtur av Mollberg, som vi snart skal møte igjen. Vlsen beskriver hvordan Ulla pynter seg, hvordan festen utvikler seg, og hvordan det gjerne ender under slike omstendigheter...

**UT I ENGENE, VENNER!
SOM ULLA! LIKSOM EN HYRDINNE!**

PROGRAMTEKST:

4 Unna, vik unna! > FREDDIE LANGRIND

Begravelsesopptog for korporal Boman med mange merkelige deltakere, bare ikke fru; ingen kvinner i militære prosesjoner!

DØD var dagligdags og iøyenfallende på Bellmans tid.

Enkelt sagt: Det vi idag sørger over, ble nærmest *feiret* den gangen!

Med heftige rytmer fra trommer og andre instrumenter toget begravelsesopptog gjennom trange gater i et sammensurium av folk og fe, kaklende høner og grytende griser. Korporal Bomans begravelse var intet unntak. Her er det mange merkelige deltakere, og Mollberg går fremst som «profoss», dvs. anfører. Rart å tenke på at i norske ordbøker betyr ordet «profoss»: **Bøddel**. Igjen en Bellmansk tvetydighet?

Enda rarere er det at fru Boman ikke var med i opptoget! Hun står på sidelinjen og betrakter følget med salmebok og et hevet glass! Kvinner fikk ikke delta i militære prosesjoner!

Fru Boman tar likevel på sett og vis siste stikk!

I en annen epistel «Aldri en Iris» (FE 54) står hun sammen med venner ved mannens grav og tar avskjed. Hun takker ham for både klapp og slag, men ganske særlig for korporal-hatten som skal bli solhatt, og for korporal-kappen som hun mener kler henne godt.

Og vennene, eller kanskje er de beilere, forteller henne at hun skal glemme sitt kval og velge seg en ny korporal! Det skal være nok av dem, korporalene...

HØRER JEG TROMMENE?

PROGRAMTEKST:

5 Solen stråler > TORIL TØRMOEN

En stemningsfull båttur. Ulla Winblad er det naturlige midtpunkt, men ektemannen Norström får konkurranse om hennes gunst.

Kvinner hadde få valg på Bellmans tid. Som gift kvinne hadde man visse sjanser til et rimelig godt liv, men hun var helt avhengig av mannens karriere og holdninger.

For kvinner flest ble livet en kamp. Man kunne bli elskerinne, men det er som kjent en usikker bransje. De som måtte ty til prostitusjon hadde enda et sverd hengende over seg:

De mest garvede av disse kvinnene ble ofte tauet inn av Politiet og satt i tvangsarbeid, nemlig å ro dass-tønner over fjorden! Disse kvinnene, kalt «rodde-madammarna», var beryktet for sitt språkbruk. En av de få som kunne konkurrere med dem var Bellman. Han ble satt fremst i båten, og det sies at hans kjeftament langt overgikk damenes!

Men båtturene kunne også være hyggelig opplevelser. Her er festglade mennesker på vei utover fjorden. Fredman beskriver i frodige ordelag omgivelsene og hva som skjer, men typisk nok tar det hele av etterhvert:

Ulla er på vei ut i buskene, og etter henne bykser Movitz med beskjed til ektemannen Norström om at fruene tilhører alle! Det underlige er bare det at den svenske teksten legger vekt på at Movitz i farten tar med seg sin **basun**! De fleste ville vel ikke tenkt på akkurat det...

Selvsagt er dette en av Bellmans mange språknøtter. «Basun» var et av tidens slang-uttrykk for saker som ikke hadde noe som helst med musikkinstrumenter å gjøre...

MÅTTE SOLEN STRÅLE ... SOM ULLA WINBLAD!

PROGRAMTEKST:

6 Om jeg hadde sekstusen daler > STOKKE BL.KOR

Sekstusen daler pr. kvartal er himmelrik for en som ikke engang har en liten skilling å snu på.

Det kan ikke ha vært lett å være Bellmans nærmeste. Han levde fra hånd til munn som leilighetsdikter og underholder. Faste inntekter var bare et lite årlig tilskudd fra Kongen og en liten lønn som sekretær i det statlige Nummerlotteriet, en lønn han delte med en fast vikar. Nevneverdige inntekter fra sitt forfatterskap fikk han aldri.

Bellman giftet seg 37 år gammel med den 15 år yngre Lovisa. De fikk 4 sønner, en døde tidlig, de tre øvrige i voksen alder. Ingen hadde barn etter seg.

Lovisa overlevde hele sin familie og døde først i 1847, 92 år gammel. Hun var altså enke i 52 år. Lovisa sa en gang om sin kjente og populære mann:

«Han var ikke så rolig hemma alltid, människan.»

I biografiske notater sier Bellman litt om sine grunnholdninger og hvordan han levde:

Han sier:

«Jeg vil intet vesen i naturen ondt, jeg elsker uendelig en edel mann, og med evig flamme fruentimmere og små artige barn.»

Han sier også:

«Jeg spiser, etter min appetitt, lite og godt; på søndager hvitkål, på torsdager erter og på lørdager sild.» De øvrige dager i uken nevner han ingenting om...

Men om Bellman alltid var blakk, fabulerte han gjerne omkring det å ha mange penger. Han foreslår selv sekstusen daler hvert kvartal!

UT VENNER!

UT OG KJØPE VERDEN!

PROGRAMTEKST:

7 Fjærlett vingesus på Haga > DE DAMENE

Bellmans skrev til hoffet for å skaffe fru en jobb ved det planlagte Haga slott, men døde før det sto ferdig. Slottet har ny aktualitet i våre dager.

Kong Gustaf III ville bygge seg et sommerslott på Haga utenfor byen. Bellman mente at hans fru Lovisa ville være ideell i jobben som oldfrue, idag: husøkonom. På hennes vegne sendte han hoffet en søknad i form av et langdikt der han strødde om seg med elegante høflighetsfraser og utislørt smiger.

Det ble anlagt en stor landskapspark, men byggingen av selve slottet gikk i stå. Dermed ble det ingen jobb for Lovisa og han skrev diktet om til en vise, «Fjäriln vingad syns på Haga». Haga slott sto ferdig først i 1805, 10 år etter Bellmans død.

Dagens svenske konge har barndomsminner fra Haga. I de senere år er slottet brukt som offentlig representasjonslokale.

I sommer gifter kronprinsesse Victoria seg med Daniel Westling, og de skal flytte inn på Haga slott. Jeg er overbevist om at Bellman ville ha markert en slik begivenhet, men siden han ikke er her, har jeg føyet til et ekstra vers til Victoria og Daniel.

LA SOMMERFUGLEN FLY -

OG BRYLLUPSVALSEN GÅ - PÅ HAGA!

PROGRAMTEKST:

8 Dansemester Mollberg > FREDDIE LANGRIND

Mollbergs hadde fint hus og egen fabrikk. Så ble han rytter.
Så forsvant hesten. Så ble han dansemester!

Bellman kunne altså knapt telle, og hadde overhodet ikke noe forhold til multiplikasjonstabellene. Men **språk** hadde han sans for. Han kunne tidlig både skrive og snakke fransk flytende. Han lærte seg også tysk, italiensk, engelsk og latin.

Og skrivekløen kom tidlig. Han startet i tenårene med å oversette salmer fra tysk. Og 18 år gammel ga han anonymt ut et moraliserende satireskrift: «Tanker om pikers ustadighet.» Måkan til 18-åring i 1758!

Satire lå i det hele tatt hans hjerte nær. Han ga ut et satiretidsskift under navnet «Hvad Behagas?». Det svenske Bellmansällskapetets medlemsblad i dag bærer samme tittel. Dette mitt norske Bellman-prosjekt er omtalt i dette bladet, og som eksempel valgte de å trykke min tekst
«La fela di danse!

Nå møter vi Mollberg igjen ... i friske omgivelser, som danselærer. Man kan si hva man vil om Mollberg, men han var ikke av dem som ga seg uten kamp!

SPILL OPP! HER SKAL DANSES!

PROGRAMTEKST:
9 Tre fram du nattens gud
STOKKE BL.KOR & FREDDIE LANGRIND
En naturlyrisk stemningsbølge uten en eneste antydning
om fest og fyll fra den høyst urbane Mester Bellman!

Bellman skrev sine viser for å framføre dem selv. Det var faktisk hans levebrød. Notene fra den tid peker på at han må ha vært tenor, men med atskillig smidighet også i dypere toneleie.

Han brukte sitt strengeinstrument ... citrinen ... men skapte også de utroligste lydopplevelser med sine «munn-instrumenter» og tromming med fingrene på bordet eller andre gjenstander.

En samtidig kjent forfatter, John Oxenstierna, ble en kveld invitert av noen venner til å overvære en av Bellmans forestillinger, og motvillig ble han med. Han fikk oppleve at Bellman gjorde en parodi over det raskt voksende ordensvesenet, som han for øvrig selv var en del; hele 9 for å være nøyaktig! Her er kortversjonen av Oxenstiernas opplevelse:

«Bellmans gester, hans stemme og spill er enestående! Vakre vers ... sublime! ... og brått komiske ... forundring og latter kom over meg etterpå, hele natten igjennom. Bellman er genial, en poetisk original, ulik alle andre.»

Noen vil mene at Bellman drakk seg til mot og stemning. Det stemmer neppe, en fyllefant ville aldri ha vært så produktiv som han var, og heller ikke titt og ofte bli invitert til Slottet for å underholde.

Samtidige har fortalt at man ofte kunne finne Bellman i en kro i et hjørne for seg selv, betraktende og skrivende. Så var det vel der han satt og drømte seg bort, Bellman, i en stille krok ... i urbane omgivelser ... og skrev det jeg nærmest betrakter som en bønn:

TRE FRAM, DU NATTENS GUD ...

PROGRAMTEKST:

10 Ulla, min Ulla > DAG HOFTUN KNUTSEN

Ulla er på Fiskartorpet, et sted for romantiske promenader.
Fredman henvender seg til henne som galant matfrier.

Ulla Winblad var et pseudonym. I virkeligheten het hun Maria Kristina Kiellstrøm, og var jevnaldrende med Bellman. At han valgte å beholde pseudonymet på henne skyldtes antagelig at mye var oppdiktet i beskrivelsene rundt hennes person.

Men Ulla stakkar, hva skulle vel hun gjøre? På den tid fantes jo ikke skarpskodde injurie-advokater, det var så få som hadde råd til å betale dem. Også dengang...

Den virkelige Ulla giftet seg med tolleren Eric Norstrøm, men ble enke etter 9 år. Så gifter hun seg igjen 5 år senere med en 11 år yngre mann. Da var hun 42 år gammel; damen var åpenbart staslig i alle sine år.

Ulla blir framhevet som nymf og prestinne i Bacchi Tempel, og som sådan ferm og flott, men også løsaktig. Bl.a. beskrives det at hun får et «utenom-barn». Hva som er sant eller usant er vanskelig å fastslå, men sikkert er det at både Ulla og ektemannen beklaget seg over Bellmans «slemme» viser på sine eldre dager..

Det gjør ikke vi.

Vi tvertimot fryder oss over epistelen der hun blir oppsøkt av Fredman som galant matfrier:

ULLA, MIN ULLA!

PROGRAMTEKST:
11 Gubben Noa > ASBJØRN MEEN
Bibelparodi som førte til kirkeopprør i Sverige.

Når Bellmans interesse for å skrive viser virkelig tok av på 1760-tallet var parodi-genren populær. Bellman må ha kjent godt til de bibelske skrifter for det kom en rekke bibelparodiske viser i denne tiden.

Han hentet stoff fra Det Gamle Testamentet, men tok seg store friheter i bearbeidelsen. Han brukte f.eks. også de skrifter som ikke kom med i Bibelen når utvalget ble gjort på 300-tallet, de såkalte *apokryfiske skrifter*. En av disse visene heter «Joachim uti Babylon». Historien, som sies å være verdens første detektivnovelle, fortelles bare delvis av Bellman; han avslutter visen før oppklaring og rettferdighet skjer.

Og hvorfor gjorde han det? Man må anta at folk kjente godt til slike bibelhistorier i de dager...?

Den mest kjente av bibel-visene er utvilsomt GUBBEN NOA. Den slo fort meget godt an, også utenfor landets grenser. Det ble laget skillingstrykk av visen både på dansk, finsk og islandsk.

Jeg skyter her inn at Bellmans viser er oversatt til over 20 språk, bl.a. russisk ... og det skal ha skjedd på befaling av ingen ringere enn *Kamerat Lenin!*

Men om visen om Noa var populær ute i folket, raste den svenske kirken. Presteskapet i Lund krevde skillingstrykkene beslagt og ødelagt, men de vant ikke fram med kravet. Kongen Gustaf III var faktisk en kulturinteressert person, og han hadde vel sitt å si ...

MEN HVA VAR DET HAN FORETOK SEG SOM VAR SÅ ILLE ... GUBBEN NOA!

LA OSS FÅ HØRE!

PROGRAMTEKST:
12 Hvil deg ved denne kilde
STOKKE BL.KOR MED SOLISTER
Den siste av epistlene; en frodig frokost i det grønne.
Fredman får et varsel om sin egen død.

Bellmans plan var å skrive 100 epistler, og utgi 25 av gangen.
Han måtte imidlertid stoppe ved nr. 82 - HVIL DEG VED DENNE KILDE.
En ting er at han trengte penger, en annen ting er at boktrykkerkunsten nå hadde kommet så langt at noter kunne trykkes på effektivt vis.

Visen beskriver en heftig og frodig frokost i det grønne. I siste vers skjer det noe underlig:

Bellman setter Fredman til side for å fortelle oss noe trist. Fredman har mistet en knapp i sitt antrekk og er dypt fortvilet. Det var nemlig denne knappen han skulle gi til fergemannen Karon for å bli rodd over til dødsriket. Fergemannen skulle riktignok ha en mynt, men Fredman regnet med at ingen ville se forskjell på en mynt og en fin knapp der nede i mørket!

Vi avslutter med denne siste epistel, men først en takk til alle som har vært med og bidratt:

●De Damene! ●Asbjørn Meen! ●Toril Tørmoen! ●Per-Arne Brunvoll.
●Dag Hoftun Knutsen ●Stokke Blandede Kor ●Une Kulsrud.

Med enkle midler og på kort tid har vi greid å gjennomføre denne første BELLMANIADE i Norge. Jeg har underveis tenkt på at jeg kanskje har tatt meg vann over hodet, en riktig vårflom faktisk! Det tror jeg ikke lenger! Maken til entusiasme....!

Jeg tror derimot på flere BELLMANIADER, her og andre steder i landet!

**Takk til et varmt publikum
og til et hyggelig vertskap her på Fossekleiva!
Vi kommer gjerne tilbake!**

NÅ SKAL VI HVILE OSS VED DENNE KILDE!

BELLMANS KILDE!